

IJTIMOIIY-EMOTSIONAL TA'LIM (SEL) ASOSLARINI JORIY ETISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchining akademik bilimlari bilan bir qatorda uning ijtimoiy va emotsional rivoji ta'lim sifati, o'quv natijalarining barqarorligi hamda shaxsiy muvaffaqiyatning muhim omili sifatida qaralmoqda. Bugungi maktab endilikda faqat bilim beruvchi institut emas, balki o'quvchini hayotga tayyorlovchi, mas'uliyatli, mustaqil va ijtimoiy faol shaxsni shakllantiruvchi kompleks ta'lim-tarbiya muhiti sifatida talqin etiladi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy-emotsional ta'lim (Social and Emotional Learning — SEL) o'quvchilarning hissiyotlarini anglash va boshqarish, ijtimoiy munosabatlarni yo'lga qo'yish hamda ongli qarorlar qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli pedagogik yondashuv hisoblanadi.

SEL konsepsiyasi xalqaro miqyosda CASEL tomonidan ishlab chiqilgan model orqali keng ommalashgan bo'lib, u o'quvchilarda beshta asosiy kompetensiyani shakllantirishni nazarda tutadi: o'zini anglash (self-awareness), o'zini boshqarish (self-management), ijtimoiy ong (social awareness), munosabatlarni rivojlantirish (relationship skills) va mas'uliyatli qaror qabul qilish (responsible decision-making). Ushbu kompetensiyalar o'quvchining faqat maktabdagi akademik muvaffaqiyatini emas, balki uning kelajakdagi kasbiy faoliyati, ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zini anglash o'quvchining o'z hissiyotlarini, qiziqishlarini, kuchli va rivojlantirilishi lozim bo'lgan jihatlarini anglay olish qobiliyatini ifodalaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar o'quv jarayonida faolroq bo'ladi va o'z o'qishiga nisbatan mas'uliyatni ko'proq his qiladi. Maktab amaliyotida bu kompetensiyani rivojlantirish refleksiya mashqlari, shaxsiy kundalik yuritish, "bugun nimani his qildim va nimani o'rgandim?" kabi savollar orqali amalga oshiriladi. Rahbarlar

uchun bu jarayon sinf va maktab miqyosida psixologik holatni tahlil qilishda muhim diagnostik vosita hisoblanadi.

O'zini boshqarish kompetensiyasi o'quvchining stressni yengish, hissiyotlarni nazorat qilish, impulsiv xatti-harakatlarni boshqarish va uzoq muddatli maqsadlarga intizom bilan intilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Masalan, baholash yoki imtihon jarayonlarida yuzaga keladigan tashvish holatlarini yengishda nafas mashqlari, vaqtni rejalashtirish va ijobiy fikrlash texnikalari samarali hisoblanadi. Maktab rahbariyati ushbu yondashuvlarni psixologik xizmat va sinf rahbarlari faoliyatiga tizimli ravishda integratsiya qilishi zarur.

Ijtimoiy ong boshqalarning hissiyotlari, ehtiyojlari va nuqtayi nazarini tushunish, empatiya ko'rsatish hamda ijtimoiy xilma-xillikka hurmat bilan munosabatda bo'lishni anglatadi. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim muhitida ushbu kompetensiyaning ahamiyati yanada ortadi. Turli madaniy, ijtimoiy yoki sog'liq bilan bog'liq farqlarga ega o'quvchilar bilan ishlashda empatiya sinfda ijobiy iqlimni shakllantiradi va ziddiyatlarni kamaytiradi. Rahbarlar jamoaviy loyihalar, ijtimoiy aksiyalar va sinflararo tadbirlar orqali ijtimoiy ongni rivojlantirishlari mumkin.

Munosabatlarni rivojlantirish samarali muloqot, hamkorlik, nizolarni konstruktiv hal etish va jamoada ishlash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Guruhli loyiha ishlari, munozaralar va rolli o'yinlar o'quvchilarda tinglash, fikr bildirish va kelishuvga erishish madaniyatini shakllantiradi. Nizolar yuzaga kelganda mediatsiya usullaridan foydalanish o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi. Bu jarayonda rahbar maktabda ijobiy muloqot va hamkorlikka asoslangan siyosatni belgilovchi yetakchi rolni bajaradi.

Mas'uliyatli qaror qabul qilish o'quvchining o'z xatti-harakatlari oqibatlarini oldindan baholash, axloqiy me'yorlar va xavfsizlik talablarini inobatga olgan holda ongli tanlov qilish qobiliyatini anglatadi. Masalan, kiberbulling, tengdoshlar bosimi yoki xavfli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish SELning muhim natijalaridan biridir. Ushbu kompetensiya maktabda xavfsiz va sog'lom muhitni ta'minlashga xizmat qiladi.

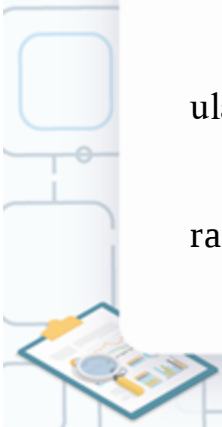
SELni joriy etish alohida fan yoki bir martalik trening bilan cheklanmasligi kerak. U ta'lim jarayonining barcha komponentlariga — dars metodikasi, baholash tizimi, sinfdan tashqari faoliyat, tarbiyaviy ishlar va boshqaruv madaniyatiga singdirilishi lozim. Masalan, formativ baholashda konstruktiv feedback berish o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi va emotsional barqarorlikni mustahkamlaydi. Rahbarlar baholash va tarbiya siyosatini SEL tamoyillariga moslashtirish orqali maktabda ijobiy ta'lim muhitini yaratishlari mumkin.

Pedagoglar SEL jarayonida o'quvchilar uchun real namuna bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchining o'z hissiyotlarini boshqarishi, hurmatga asoslangan muloqot olib borishi va adolatli qarorlar qabul qilishi SELning amaliy ifodasidir. Rahbar esa maktabda SELni qo'llab-quvvatlovchi tashkiliy va psixologik muhitni yaratadi: pedagoglar uchun treninglar tashkil etadi, psixologik xizmatni kuchaytiradi va jamoada ochiq muloqot madaniyatini rivojlantiradi. UNESCO SELni barqaror rivojlanish, tinchlik va global fuqarolik tarbiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etadi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy-emotsional ta'limni tizimli joriy etish umumiy o'rta ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhit, ijobiy xulq-atvor va yuqori akademik natijalarni ta'minlashga xizmat qiladi. SEL o'quvchini nafaqat bilimli, balki hissiy jihatdan barqaror, mas'uliyatli va jamiyatga moslashgan shaxs sifatida shakllantiradi. Rahbarlar va pedagoglar ushbu yondashuvni strategik va uzluksiz amalga oshirsalar, maktabda barqaror va insoniy qadriyatlarga asoslangan ta'lim tizimi shakllanadi.

Nazorat savollari

1. Ijtimoiy-emotsional ta'lim (SEL) tushunchasi va uning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati nimada?
2. CASEL modeliga ko'ra SELning besh asosiy kompetensiyasi qaysilar va ularning o'zaro bog'liqligi qanday?
3. O'zini boshqarish kompetensiyasini rivojlantirishda maktab psixologi va rahbarining roli nimadan iborat?

4. SELni maktab baholash tizimi va tarbiyaviy ishlar bilan integratsiya qilish qanday natijalar beradi?

5. Rahbarlik nuqtayi nazaridan SELni joriy etishda asosiy tashkiliy va boshqaruv mexanizmlarini sanab bering.

